

כלי יקר

גיליון 95 שנה ב' ה'תש"פ

פרשת ואתחנן

נחמו עמי

נחמו נחמו עמי [ישעיהו, מ, א]

הנה ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת יומא [פז]: שבזמן שהאדם עושה תשובה מיראה, הזדונות נחשבין לו כשגגות, וביזמן שעושים תשובה מאהבה הזדונות נחשבים לו כזכויות, והיינו ממוש כפל, סילוק הזדון ובא במקומו זכות. וזה הכפל של נחמו נחמו עמי, וביאורו לאחר מכן כאשר אמר **כי נרצה עונתה, רצה לומר העון יעלה לרצון**, והיינו על ידי שהזדונות יתהפכו לזכויות, וזה כפל ממוש. אבל בשב מיראה אין כפל זה, שהרי הזדונות נעשו כשגגות, ואם כן **עדיין ישראל צריכין לרחמי השם לכפר על שגגתם**, ולכן בשב מיראה נאמר **ישועת' חסר האות וא"ו**, כי אין אם תשועה אחת להסיר הזדונות, וכתוב [תהלים יד, ז] **בשוב ה', כי עדין צריכין לרחמין להסיר השגגות שנשארו מן הזדונות שנתהפכו לשגגות**, אבל [תהלים נג, ז] **ישועות' מלא באות וא"ו**, רמז לכפל התשועה לשב מאהבה, שתשועתו כפולה, כי הרי הזדונות נהפכו לזכויות. כתיב שבשורת הדין יהיו ראויים לגאולה. לכך נאמר **נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם**, הזכיר מידת הדין **אלהיכם**, אצל הכפילות, מן הנטעם שנתבאר, וחזר ופירש ענין הכפל באומרו **כי נרצה עונתה**.

ומה שאמר **כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקתה כפלים וגו'**, שלש פעמים, כי שהזכיר כל אחד נתינת טעם על מה שהזכיר לפני זה. א. נחמו נחמו עמי, ב. דברו על לב ירושלים. ג. קראו אליה. הדיבור על לב היינו בזמן שעושים מיראה התלויה בלב, שנאמר [דברים ה, כז] **מי יתן והיה זה לבכם ליראה**,

המשך בעמוד 3

גודל מעלת ההתבוננות במקום המקדש והכותל המערבי

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו' [דברים ג, כה]

למה הפסיק במלת **נא** בין **אעברה ואראה**, ולמה עשה שתי חלוקות והזכיר **הארץ** בפני עצמה, **וההר הטוב הזה והלבנון** בפני עצמם.

וביאור הענין הוא שבקש משה על שני דברים אחד בעבור ישראל, ואחד בעבור עצמו, ובאה התשובה **זיתעבר ה' בי למענכם** [פסוק כז], כי בדבר הנוגע בכס לא נעתר לי ה', אבל מה שנוגע בי נעתר לי ואמר **רב לך**, די בדבר שהוא יהיה לך לבד, ועוד תרצה לבקש בעבורם.

ושני דברים אלו הם שני מיני שלימות אשר הקנה ה' לאברהם, כי מתחילה אמר ה' לאברהם **שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וגו'**, כי לך אתננה ולזרעך עד עולם [בראשית יג, יד-טז], שמע מינה שבראיה לבד קני ליה, ואחר כך חזר מזה ואמר **קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה** [שם יג, יז], שמע מינה שבראיה לחוד לא רצה שיקנה, כי אם מכי דייש אמצרי ויחזיק בה חזקה מעליותא, ועוד שלא אמר **ולזרעך עד עולם** כי אם לך לבד, ומהו שאמר **וראה מן המקום אשר אתה שם**, וכי סלקא דעתך שיראה מן המקום אשר איננו עומד שם, ועוד כי שם נאמר לשון **נא**, **שא נא עיניך וראה**, דווקא בדבר הנקנה בראיה ולא בדבר הנקנה בחזקה גמורה, וכאן נאמר **אעברה נא**, הזכיר לשון **נא** דווקא בדבר שצריך העברה ברגלים ממש הלא דבר הוא.

והבט ימין וראה, כי מן הארץ הקדושה יש תועלת גשמי, ורוחני, **הגשמי** הוא התלוי בכל שטח הארץ כולה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, כי ארץ זבת חלב ודבש היא, והוא הדבר שאינו נקנה כי אם בחזקה ממש מכי דייש אמצרי, כדין כל קונה שדה [בבא קמא טז], ועליו נאמר לאברהם **קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה**, ולא הזכיר בזה לשון **נא** כי אין נא אלא בקשה, ויען כי החומר של האדם בטבעו הוא נכסף אל אהבה בתענוגים, כי כל איש חפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, על כן לא היה צריך הקדוש ברוך הוא לדבר בלשון **נא** לשון בקשה, כי אדרבה האדם מבקשו בלשון נא, שכן משה אמר על קנין זה שצריך העברה לשון **נא** שנאמר **אעברה נא**, וכשהאדם מבקשו מאת ה' ודאי אין הקדוש ברוך הוא צריך לבקשו מן האדם, והא בהא תליא, ולא הזכיר בקנין זה **לך ולזרעך עד עולם**, כי אין הארץ נקנית לזרעו עד עולם על כל פנים, שהרי על תנאי היא נתונה אם ישמרו חקיו ותורותיו יצורו.

ותועלת הרוחני אינו בא מכלל שטח הארץ, כי אם מן ההר הטוב הזה והלבנון שלמטה, המכוון כנגד בית המקדש שלמעלה, ושם חביון עוז השכינה, ונקרא המקום **ה' יראה** [בראשית כב, יד],

המשך בעמוד הבא

המשך - גודל מעלת ההתבוננות במקום המקדש והכותל המערבי

ראיית מקום המקדש – קנין שלימות הנפש ורוח קדושה וטהרה

על שם שכל הרואה המקום הקדוש שהוא בראיה לחוד קני שלימות נפשו, ונתלבש ברוח קדושה וטהרה, כי מלך ביופיו תחונה עיניו, כי כדרך שבא לראות שמה כך בא ליראות, ועל קנין זה אמר לו 'שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם וגו', כי בזמן ההוא היה אברהם בבית אל, ובית אל היינו המקדש, כי מן המקדש יצא השפע אל כל ארבע רוחות העולם, כי מן הבאר ההוא ישקו כל הרוחות, כמבואר למעלה פרשת לך לך [בראשית יג, יז].

ולפי שתועלת הרוחני כפי הטבע אין האדם נכסף אליו, על כן אמר לו הקדוש ברוך הוא 'שא נא' לשון בקשה, כדרך שאמרו אצל אדם הראשון פתהו לכנס לגן עדן [בראשית רבה טז, ד], כי האדם צריך פיתוי על קבלת איזו דבר רוחני שאין ההנאה מורגשת לאלתר,

ולעומת זה אמר משה 'ואראה' ולא אמר 'ואראה נא' לשון בקשה, כי האדם כפי טבעו אינו מבקש על זה כל כך, ואדרבא הקדוש ברוך הוא צריך לבקשו ממנו. ואף על פי שאצל השלמים כמשה ואברהם אין שייך לומר כן, מכל מקום דברו בלשון סתם בני אדם,

קדושת הכותל המערבי - לעולם

ועל קנין זה אמר ה' לאברהם 'ולזרעך עד עולם', כי המקום הקדוש ההוא לעולם הוא בהויית קדושתו, שהרי הוא מכוון כנגד בית המקדש שלמעלה, ואם זה שלמטה חרב מכל מקום המקום ההוא נשאר מכוון נגד בית המקדש שלמעלה השופע על המקום ההוא הקדושה, ולעולם בכל דור ודור קדושה זו לא סרה, שהרי בימי האבות שלא היה שם בית המקדש בנוי ואף על פי כן היתה הקדושה שם. וכן דרשו רבותינו ז"ל [ירמיה עב]. 'עצי שטים עומדים שעומדים לעולמי עולמים', ובמסכת מגילה [נח]. אמרו רבותינו ז"ל מן פסוק 'והשמותי את מקדשיכם' [ויקרא כו, לא], 'שאפילו בשוממותם מכל מקום בקדושתם הם עומדים, רצה לומר בקדושתה הראשונה לא חסר דבר, וכמו שנאמר 'נכבדות מדבר בך עיר האלהים סלה' [תהלים פז, ג], ומלת סלה מורה על הנצחיות.

ובהצעה זו יתורץ הכל כי משה בקש על שניהם. כי באמרו 'אעברה נא', בקש על קנין הארץ ממש להקנותו לישראל בחזקה גמורה, והזכיר בזה לשון 'נא', כי כל מה שניתן לאדם בקניני העולם הזה חסד אל כל היום הוא, ולא על עצמו בקש העברה זו, כי אם בעבור ישראל בחסדו, שאם הוא ינחילם את הארץ תהיה להם לחלוטין. ואחר כך בקש גם על עצמו, ואמר 'ואראה', כי על עצמו לא בקש כי אם השלימות הרוחני הנקנה בראיה.

ואחר כך פירש על ראשון ראשון, כי מה שאמרתי 'אעברה נא' היינו את 'הארץ הטובה' לצורך הקנאת כל הארץ בכללה אל ישראל, ומה שאמרתי 'ואראה' היינו 'ההר הטוב הזה והלבנון', כי השלימות הרוחני שבו נקנה בראיה, והפסיק במלת 'נא' כדי שלא תחזור לשון נא כי אם על ההעברה מן הטעם שנתבאר.

'ויתעבר ה' בי למענכם' על הדבר שבקשתי למענכם, להקנות לכם הארץ, לא נעתר לי ה', ואמר ה' אלי 'רב לך', די בזה כשאתן שאלתך שהיא לך לבד והיא הראיה, ועל זה אמר 'עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה וגו'. ותשכיל ותדע כי באברהם התחיל ברוח צפונה, וכאן התחיל בימה, לפי שעיקר ראייה זו הנותנת קדושה יתירה הוא על ידי ראית השכינה שבכותל מערבי, כמו שנאמר [ישעיה נט, יט] 'ויראו ממערב את שם ה', אבל אברהם שעמד במקום ההוא ומדבר בשפע היוצא משם לכל ארבע רוחות, התחיל ברוח צפון החשוך וצריך ביותר לקבלת השפע.

ומה שלא רצה ה' בזה שמושה ינחילם את הארץ, לפי שכך מסיק [דברים רבה ח, א] שהתפלה אם אינה עושה כולה היא עושה חציה, וכן תפלת משה על אהרן הועילה לחצאין, כך כאן נעתר לו על חצי שאלתו, ונדהה המבוקש הגשמי מפני הרוחני. ומדקאמר 'למענכם', שמע מינה שישאל לא היו זכאין שמושה ינחילם, כי 'פני משה כפני חמה' כחמה זו שאורה תמידי בלא הפסק, כך כל מתנותיו של משה נצחיים, וקנין התורה שעל ידו יוכיח, אבל 'הושע כלבנה' שאין אורה תמידי, כך הארץ שהנחילם לפעמים כשזוכין לכל בני ישראל אור במושבותם, וכשאינן זוכין 'ראיתי הארץ והנה תוהו' [ירמיה ד, כג], 'צר ואור חשך בעריפיה' [ישעיה ה, ל].

שמירת הנפש גדולה משמירת הגוף

‘רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח וגו’ [דברים ד, ט]

‘השמר לך’ רצה לומר שמירת הגוף, ולא הזכיר בו ‘מאד’ כמו בשמירת הנפש, אשר בשמירתה צריך האדם להזהר ביותר מבשמירת הגוף, לכך אמר ‘שמור את נפשך מאד’.

דבר אחר, שתי שמירות אלו הם ‘על מצות עשה ולא תעשה’, אשר על ידם ישמור כל האברים והגידין אשר הבית האנושי נכון עליהם, כי כבר אמרו רבותינו ז”ל [ההר וישלח קע:] כי ‘רמ”ח מצות עשה כנגד רמ”ח אברים, ושם”ה מצות לא תעשה כנגד שם”ה גידין שבאדם’. כי על זה נאמר [קהלת יב, יג] ‘את האלהים ירא’ זה מצות לא תעשה, ואת מצותיו שמור’ זה מצות עשה, ‘כי זה כל האדם’ כמספר אבריו וגידיו.

ואמרו עוד [איוב טו, כ] ‘כל ימי רשע הוא מתחלל’, היינו מתחלל, כי בכל עבירה הוא פוגם אחד מאבריו או אחד מגידיו. ונראה לי לחלק בין לשון ‘חלל’, ללשון ‘מת’, באותו חילוק שיש בין מצות עשה למצות לא תעשה, כי ‘מת’ מעצמו משמע, ו‘חלל’ היינו שנהרג בידים, והעובר על ‘מצות עשה’ עובר בשב ואל תעשה, הרי הוא פוגם אבר אחד ונעשה ‘מת’ מאליו, והעובר על ‘מצות לא תעשה’ בקום ועשה, הרי כאילו הוא הורג בידים איזו גיד מגידיו, ועושהו ‘חלל’ וחלול מן הדם שבתוכו והדם הוא הנפש, וביטולו אפילו מן גיד אחד מסוכן יותר ממתת אבר אחד, כי על כן החמירה התורה בעונש העובר על לא תעשה מבעשה, כי פגמת הגידין מסוכן מפגמת אבר, ועל זה אמר ‘רק השמר לך’, זו שמירת אבריו, כי הם עצמותו של אדם שמירתם תלוי בשמירת מצות ‘עשה’, ו‘שמור נפשך מאד’, זו שמירת הגידין, כי הדם הוא הנפש וצריך שמירה גדולה, לכך נאמר ‘מאד’, ושמירה זו על ידי מצות ‘לא תעשה’, וזה ביאור נכון.

מאה ואחד פעמים - רמז נפלא

‘פן תשכח את הדברים וגו’ [דברים ד, ט]

רבותינו ז”ל [אבות ג, י] למדו מכאן שהשוכח דבר אחד ממשנתו מתחייב בנפשו, כי גורם לעצמו שגם ה’ ישכחו, כמו שנאמר [הושע ד, יג] ‘ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני’. עוד דרשו רבותינו ז”ל [חגיגה ט:] מן פסוק ‘ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו’ [מלאכי ג, יח], שאינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, ושמעתי רמז לדבר, ‘לא עבדו’ ראשי תיבות שלו עולה מאה, לומר שהלומד מאה פעמים עדיין נקרא לא עבדו, ‘עובד אלהים לאשר’ ראשי תיבות עולה מאה ואחד, כי השונה פרקו מאה ואחד פעמים נקרא ‘עובד אלהים’.

וזו משלי לעשות רמז יקר מזה והוא, כשתסתכל במלת ‘זכר’ ובמלת ‘שכח’ תמצא מספר מאה ואחד ביניהם, והרוצה לבטל השכחה יחזור על למודו מאה ואחד פעמים, ובהם יפחות מן מספר ‘שכח’ מספר מאה ואחד, וישאר מן ‘שכח’ מלת ‘זכר’, על כן מאז יהיה הדבר כמוס אצלו לזכרון לא ישכח עוד.

וקרוב לשמוע שהמלאך הממונה על הזכרון ‘זכור’ שמו ויש לו רכ”ז כוחות, והמלאך הממונה על השכחה ‘שכח’ שמו ויש לו שכ”ח כוחות, נמצא שיש לו מאה ואחד כוחות יותר מן מלאך של הזכרון, על כן השכחה גוברת על האדם, לפיכך צריך הוא לחזור על למודו מאה ואחד פעמים, כי בכל פעם ופעם שיחזור הוא מחסר ומחליש כח אחד מכוחותיו, וכשחזר מאה ואחד פעמים החליש כל כוחותיו היתרים, ונכנס תחת יד המלאך הממונה על הזכרון ולא ישכח עוד. רמז לדבר ‘השמר ושמור נפשך מאד’, ראשי תיבות מן ארבע תיבות אלו עולה למספר מאה ואחד, וראשי תיבות של תיבת ‘לך’ היינו למ”ד, וכאילו אמר ‘למוד תורתך מאה ואחד פעמים פן תשכח את הדברים’, וזה רמז יקר.

המשך - נחמו עמי

וכן אמר במדרש הנ”ל, לעתיד לבוא יתקיימו דברי הרב, שנאמר [יחזקאל לו, כו] ‘ונתתי לכם לב חדש’. וקראו אליה, קריאה של חיבה, דהיינו אהבה.

ואחר כך אמר על ראשון ראשון, כנגד ‘דבור על לב’ דהיינו העושים מיראה אינן ראויין להגאל, עד ‘כי מלאה צבאה’, דהיינו בהגיע עץ קץ הקצוב. וכנגד ‘קראו אליה’ דהיינו קריאה של חיבה ואהבה, אמר ‘כי נרצה עונה’, כדרך שביארנו. וכנגד נחמה הכפולה שהזכיר, אמר כנותן טעם ‘כי לקתה בכפלים בכל הטאתיה’, על כן דין הוא שתהיה גם הנחמה כפולה. וכנגד ‘דברו על לב’ שאינה מורה כל כך על חיבה, אמר זה כנגד הגאולה שתהיה ‘בעתה’, אף בדור שכולו חייב, ועל זה אמר ‘כי מלאה צבאה’. וכנגד ‘קראו אליה’ קריאה של חיבה, אם זכו ‘אחישנה’ כנגד זה אמר ‘כי נרצה עונה’, דהיינו בדור שכולו זכאי שיעשו תשובה שלמה עד כי הזדונות נהפכו לזכויות.

מה היא מתנת חנם

'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר' [דברים ג, כג]

פירש רש"י אף על פי שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, מכל מקום אינן מבקשים כי אם מתנת חנם [ספרי ואתחנן, כג], וקשה על זה מהיכא תיסק אדעתין שיתלו במעשיהם הטובים שכבר עשו, הלא לעולם אין לאדם שום חוב על הקדוש ברוך הוא, כי כל המצות שהאדם עושה אין בהם די השיב 'כעל גמולות כעל ישלם' [ישעיה נט, יח], כל תגמולוהי עליו במה שכבר עשה לו ה', כי גבר עליו חסדו מיום הולדו, כמו שהאריך מזה בחובת הלבבות [שער הבטחון פרק ד].

ורבותינו ז"ל [ברכות י] האשימו את חזקיה שתלה במעשיו ואמר 'זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת' [מלכים ב, ג], ותלו לו בזכות אחרים, שנאמר 'וגנותי על העיר הזאת בעבור דוד עבדי' [שם כ, ט], כי מן השמים הראו לו שאין לו שום זכות כי כבר אכלו חזקיה, ונתקיים בו מאמר 'קטונתי מכל החסדים', כי הודה ואמר 'שקטן יעקב ודל' במצות מצד כל החסדים שכבר קבל, ואיך אמרו 'אף על פי שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים', והראיה שמביא מן פסוק 'וגנותי את אשר אחון', אינה ראייה לכאן, כי פסוק זה אין למידין ממנו כי אם שאף מי שאין לו זכות הקדוש ברוך הוא עושה עמו על צד החנינה, אבל משה שנענש בחטאו שלא יכנס לארץ מה ענינו לפסוק זה, כי הוא ודאי גרוע ממי שאין לו לא זכות ולא חובה.

והתשובה לכל זה, שמה שאמרו שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין הפירוש באותן מעשים טובים שכבר עשו, אלא במעשיהם הטובים שעתידין לעשות, כי מסתמא כל צדיק אינו מבקש שום הנאה גופנית כי אם כדי שעל ידה יהיה לו מקום לקיים איזו מצוה, וזה הדבר שדרש רבי שמלאי [סוטה יד.] 'וכי לאכול מפריה היה צריך משה, אלא אמר הרבה מצות תלויות בארץ', ואם כן היה לו לתלות בקשתו באותן מעשים טובים שעתידין הוא לעשות על ידי בקשה זו, וזה דבר אמיתי ששורת הדין נותן שימלא ה' משאלות לבו יען כי אינו חפץ כי אם את אשר חפץ ה' בו.

והוסיף רבנו זי"ע לבאר ב'שפתי דעת'

ומכל מקום הזכיר לשון 'חנם', ונראה שטעמו של דבר להורות בזה, שכל המצות שיעשה האדם אין בהם צורך כי אם לאדם עצמו אבל לא להקדוש ברוך הוא, 'כי אם תצדק מה תתן לו' [איוב לה, ז], ואם כן, גם בזה שהקדוש ברוך הוא מסייע לאדם לקיום המצות גם זה מתנת חנם תקרא, כי אין להקדוש ברוך הוא שום צורך בזה, ובחנם הקדוש ברוך הוא מסייע לו כדי להשלים חסרון האדם. על כן לרבותא נקט משה לשון 'ואתחנן', אפילו בבקשה זו שלא היתה כי אם לכדי שיוכל לקיים מצות התלויות בארץ, וקל וחומר בשאר בקשות, שאינן כי אם מתנת חנם. עד כאן דברי רבנו זי"ע ב'שפתי דעת'.

ואף על פי שבחטאו נקנס עליו, מכל מקום אין מענישין החוטא לאמר לך עבוד עבודה שהיא זרה אצלך להוסיף על חטאתו פשע, אלא שמרוב ענוה שבו לא רצה לתלות השאלה באותן מעשים טובים שעתידין הוא לעשות על ידי הכניסה לארץ, כי אולי יכנס ולא יעשה המצות ורק ההנאה הגופנית יקבל ואת הטוב לא יקבל, לכך בקש בלשון חנינה מתנת חנם בעלמא, ולכך נאמר 'בעת ההיא לאמר', כי עשה שאלתו באשר הוא שם, על דעת ההוה שעדיין אין שום זכות בידו, מבלי שישקף על העתיד לבא שסופו לבא לידי קיום מצות, כי שמה יבא או לא יבא, לכך אמר בלשון 'ואתחנן' כי היה צריך לבקש מתנת חנם, על העת ההיא כאמור.

'בעת ההיא לאמר', כבר כתבנו שהתפלה והתחנה היתה על העת ההיא מבלי שיתלה שאלתו במעשים טובים שסופם לבא, ואמר 'לאמר' לדורות, שכל צדיק יבקש תחנונים מתנת חנם. ויש אומרים שמשה אמר איני מניחך עד שתאמר לי הן או לאו, ועל זה נאמר 'בעת ההיא לאמר', רצה לומר שיאמר לו תשובה תיכף בעת ההיא. ויש אומרים שהוא על דרך 'ה' שפתי תפתח וגו' [תהלים נא, יז], שבקש ממנו ליתן לו מקום לאמר דבריו, כמו שנאמר 'וארשת שפתיו בל מנעת סלה' [שם כא, ג].

והוסיף רבנו זי"ע ב'עוללות אפרים' [חלק ד מאמר תצט] צריך האדם לסדר הענין בשפתיו סדר נכון, עד שאמרו רבותינו ז"ל [ברכות לב:] 'לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואחר כך יתפלל, שנאמר 'ואתחנן אל ה', אתה החילות וגו', וקדימת שבחו יתברך יש לענין זה שני דרכים שניהם כאחד טובים.

הדרך הראשון הוא, שהצדיקים אינן מבקשים מן השם יתברך כי אם מתנת חנם, ואינן תולין סיבת השאלה במעשיהם הטובים, מצד שהם יודעין ומכירין במיעוט ערכם וגודל חסדי השם יתברך עליהם מיום הולדם, עד שבאמת אין לאדם שום חוב על השם יתברך, וכל מעשיו הטובים לא יספיקו לשלם להקדוש ברוך הוא הטובות שכבר עשה השם יתברך עמו, [כמו שיתבאר ענין זה בארוכה בעמוד גמילות חסדים מאמר תקה עיין שם],

המשך בעמוד הבא

המשך - מה היא מתנת חנם

זהו שאמר 'לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה', היינו שיתלה סיבת השאלה בשבחו של מקום ברוך הוא שיעשה עמו צדקה וחסד לא על צד החיוב, שכן אמר משה בתפילתו 'אתה החילות וגו', רצה לומר אתה הוא המתחיל תמיד בעשיית הטובות ואני המשלם הטובות שעשיית עמי כבר, אם כן מכאן ולהבא אין בידי לתלות השאלה בשום מעשים כי אם מתנת חנם אני מבקש, לכך נאמר 'ואתחנן', וזה טעם קדימת סיפור השבח בתפילה ואחר כך יסדר בקשתו, להורות שהבקשה תלויה בשבחו יתברך ולא בשום מעשה, כמו שאמר דוד [תהלים נב, ז] 'ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד עליון וגו', [ועיין מה שנתבאר שם מאמר הלט]

הדרך השניה הוא, שכל איש משכיל יעשה בתפילתו בקשת עניינים רוחניים עיקר ובקשת עניינים גשמיים טפל, ולא יקדים המאוחר ויאחר המוקדם.

ועיין ב'עיר גבורים' שהוסיף רבנו ז"ע, 'וזהו מה שאמרו רבותינו ז"ל שהצדיקים אינם מבקשים אלא מתנת חנם', היינו התורה הנקראת 'מתנה', על דרך [במדבר כא, יח] 'ומדבר מתנה', ונקראת 'חנם' על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל [נדרים לו, א] 'ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים, מה אני בחנם אף אתם בחנם'.

והוסיף עוד רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [פרשת כי תשא מאמר קמז]

לפי שנאמר [שמות לו, ז] 'ה' ה', חנון קודם שיחטא, וחנון לאחר שיחטא וישוב' [ראש השנה יז, א], וקשה, קודם שיחטא הרי הוא זוכה גם במדת הדין, אם כן למה צריך למדת הרחמים. אלא ודאי שאפילו קודם שיחטא מכל מקום צריך האדם לחנינה, שמשמעותה מתנות חנם, כפירש רש"י על 'ואתחנן', שאין הצדיקים מבקשים כי אם מתנות חנם. כי לעולם אין לאדם שום חוב על הקדוש ברוך הוא, ובכל המצות שהוא מקיים אין בהם די השיב ככל תגמלוהו אשר כבר גמלו מיום הולדו, כי גבר עלינו חסדו מבריאת עולם, שנאמר [תהלים פט, ג] 'עולם חסד יבנה'.

ואם כן, קודם שיחטא אף אם תמצא לומר שאינו צריך מדת הרחמים לכפרת עון, מכל מקום צריך מדת הרחמים שיתן ויחזור ויתן לו שפע שבע רצון, כי כל מה שנותן נקרא מתנות חנם. על כן אמר למשה [שמות לג, יט] 'וקראתי בשם ה' לפניך', ושם נאמר 'ה' ה', אחד קודם שיחטא ואחד לאחר שיחטא וישוב, זהו שנאמר 'וחנותי' במתנות חנם, 'את אשר אחון', היינו מי שצריך לחנינה, והוא קודם שיחטא, 'ורחמתי' ברחמים גמורים לסלוח גם אחר שיחטא.

והוסיף רבנו ז"ע לבאר 'אתה החילות להראות את עבדך וגו' [פסוק כד]

פירש רש"י 'פתח להיות עומד ומתפלל', פ"א של פתח נקודה בסגול, וכך פירושו 'החילות להראות' מה הראה לו 'פתח', כמי שפותח פתח לאיזו דבר, ואחר כך פירש על מה הראה לו פתח, להיות עומד ומתפלל. אבל הקוראים פתח הפ"א בקמץ, טעות בידם, כי מאי קא משמע לן כי ודאי לא סיים תפלתו קודם שפתח, למה נקט לשון פתח הוה ליה למימר היה עומד ומתפלל.

ורבותינו ז"ל אמרו [ברכות לב, א] 'לעולם יסדר אדם שבחו של מקום קודם שיתפלל', כי כן עשה משה שהתחיל בשבחו של מקום, שנאמר 'אתה החילות להראות את עבדך וגו', ואחר כך אמר 'אעברה נא'. ביאור הדבר שכל צדיק יבקש מתנת חנם, וישער בעצמו שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמו חסד אל כל היום, כי הקדוש ברוך הוא תמיד המתחיל בעשיית הטובות לאדם מיום הולדו, והאדם כל מה שמסגל מעשים טובים הכל הוא עושה דרך תשלומים, והקדוש ברוך הוא החנוני הגדול מקיף וחוזר ונותן בהקפה למי ששילם חוב ראשון,

וכמו שנאמר [איוב מא, ג] 'מי הקדימני ואשלם', הורה שהקדוש ברוך הוא המקדים והמתחיל בכל הטובות, וזה שבחו ותהלתו של מקום ברוך הוא שצריך המתפלל לסדר שבחו של מקום תחילה קודם שיתפלל, כדי שבכל התפלה והתחנה לא יבקש כי אם מתנת חנם. שכן מציינו במשה שקודם שאמר 'אעברה נא' אמר 'אתה החילות וגו', הורה כי הקדוש ברוך הוא המתחיל בכל טובות ואין לו שום חוב עליו ובקש מתנת חנם. וזה שפירש רש"י 'את גדלך זו מדת טובך, ואת ירך החזקה הכובשת מדת הדין', כי כפי שורת הדין אינו חייב לו כלום, וברוב טובו הוא גומל חסד למי שאין לו עליו כלום. וזה ביאור יקר.

לעילוי נשמת

מרת אילה בת הגאון רבי יונה יוסף זצוק"ל

סוד עי"ן דל"ת רבתי - שמע ישראל

'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' [דברים ה, א]

פירש רש"י 'שהוא אלהינו ולא אלהי האומות לעתיד יהיה ה' אחד'. ביאור הענין, כדאמר רבי אחא בר חנינא 'כתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד [זכריה יד, ט] אטו האידנא לאו אחד הוא, אלא לא כעולם הזה העולם הבא, כי בעולם הזה על בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות הוא אומר ברוך דיין האמת, אבל לעולם הבא על כולם יאמרו הטוב והמטיב' [פסחים ג, א], לפי שבעולם הזה מצד שרואין פעולות הפכיות להרע או להטיב, על כן יצאו קצתם למינות לומר שתי רשויות הן, כי מהתחלה אחת לא יצאו שני הפכים כמבואר למעלה פרשת בראשית [א, ה] בפסוק 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד',

אבל לעולם הבא שכבר נשכחו כל הצרות, וכולם משבחים ואומרים על בשורות טובות הטוב והמטיב, ולא יראו אז ההפכיות, על כן יהיה ה' אחד בפי כל ושמו אחד. כי שינוי השמות מדין לרחמים יסבב להם טעות זה, לפיכך 'ה' אלהינו היינו שם של דין ורחמים שישאל לבד מיחסים אותם לאל אחד, ולעתיד יהיה ה' אחד', כי לא ישתמשו כולם כי אם בשם של רחמים.

'ה' אחד', במלת 'שמע' העי"ן גדולה, ובמלת 'אחד' הדל"ת גדולה, רמז למה שאמרו במדרש [תוספות חגיגה ג: ד"ה מי כעמך] שהקדוש ברוך הוא וישראל מעידין זה על זה וכו', כמו שנאמר [ישעיה מג, י] 'אתם עדי נאם ה', ורבותינו ז"ל אמרו ש'הראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין' [ברכות ז, א], וענין קשר זה הוא, כדמסיק [שם ז, א] תפילין של מרי עלמא מה כתיב בהו וכו', ומסיק שם שכתוב בהם 'את ה' האמרת היום וה' האמירך היום', אמר הקדוש ברוך הוא אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', גם אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם וכו'. וזהו ענין קשר של תפילין, כי כשם שאנו קושרים כחותם על לב וזרוע יחוד השם יתברך, כן הקדוש ברוך הוא משים אותנו כחותם על לבו, וכחותם על זרועו, לעשות אותנו גוי אחד בארץ, וזהו הקשר שבינינו עם בוראנו יתברך, ששינונו מעידין זה על זה ענין האחדות, כדרך שבא לראות כך בא ליראות, וזה ענין נכון מצד פשוטו.

אמנם כפי הרמז אפשר לומר, בסוד עי"ן דל"ת גדולה, וענין קשר של תפילין, כי משה בקש ואמר 'הראני נא את כבודך' [שמות ג, יח], ואמרו [בויקרא רבה מה, ה] 'בקש לראות כל מתן שכר של צדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, כי שם כבוד חכמים ינחלו, והשיב לו 'וראית אחורי ופני לא יראו' [שמות ג, כג], ואמרו רבותינו ז"ל [ברכות ז, א] 'אחורי זה קשר של תפילין, כי בתפילין יש שם של 'שדי', דהיינו הדל"ת בקשר התפילין מאחוריו, וי"ד שיי"ן אותיות יש בפניו, דהיינו שיי"ן בשל ראש ויו"ד בשל יד, ויי"ש היינו שכר העולם הבא, שנאמר [משלי ה, כא] 'להנחיל אוהבי י"ש'. כי נמצא בו ישות וממשות ועברכו נחשב השכר של העולם הזה לתוהו ואין,

והוא רמזו בדל"ת כי יתרונו בא מכל ד' רוחות העולם כמו שנאמר [בראשית כה, יד] ופרצת ימה וקדמה וגו'. ואמר לו הקדוש ברוך הוא 'וראית אחורי' הדל"ת שבקשר תפילין, רמז לשכר עולם הזה, אותו לבד תוכל לראות והוא דבר טפל המכונה באחור, וכן אמר למשה 'עלה ראש הפסגה ושם עיניך ימה צפונה ונגבה וגו'. להראות לו כל אחוריו, כמו שפירש רש"י פרשת וזאת הברכה [דברים לד, א-ב] 'ויראהו את כל הארץ וגו', עד הים האחרון, ולא עד בכלל, כי מן היום האחרון והלאה הוא זמן התחלת שכר העולם הבא, ועליו נאמר [ישעיה סד, ג] 'עין לא ראתה אלהים זולתך'.

לכך נאמר 'פני לא יראו', כי הפנים של תפילין חקוק בהם תיבת יש המרמז לשכר העולם הבא אשר עין לא ראתה, וזהו סוד עי"ן דל"ת גדולה, לומר שעי"ן האדם לא יוכל לראות כי אם הדל"ת כאמור, אבל י"ש רמזו בראש תיבת של שמע ישראל, כי ויש המרמז להנחלת אוהביו יש, לא יוכל עין לראות כי אם לשמע אוזן, שמענו ייעוד זה מפי סופרים ומספרים אבל עין לא ראתה, וזה רמז יקר.

דבר אחר לכך באו עי"ן דל"ת גדולה, לפי שנאמר באיוב [כה, ט-ט] 'הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין, שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה'. וכל זה מופת על אחדותו יתברך שאינו נראה בשום מקום בזולת מקום אם כן אינו גשם, ומאחר שעין הרואה בכל ארבע רוחות לא יוכל לראותו משם לפי שאינו גשם מתחלק, זה מופת על אחדותו יתברך.

והוסיף רבנו זי"ע בעיר גבורים'

וזהו שאמר 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואהבת את ה', שמתוך שתאהוב את השם, ותאהבהו על הבריות, מתוך זה יתגלה אחדותו ויכירו כל העמים כי ה' אחד מכל צד, בזמן שמאהבין שמו על הבריות ומכניסין אותם תחת כנפי השכינה, וזה יתקיים לעתיד, שנאמר [זכריה יד, ט] 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'.

המשך בעמוד הבא

הצרות בסוף הגלות - צרה רודפת צרה

'כי תוליד בנים ובני בנים וגו' [דברים ד, כה]

'לפי שאין פתגם הרעה נעשה מהרה על כן מלא לב בני האדם לעשות רע' [קהלת ה, יא], ואינו מרגיש שהקדוש ברוך הוא מאריך אפו וגבי דיליה באחרית הימים, על כן אמר 'כי תוליד בנים וגו' והשחתם ועשיתם פסל וגו'. רצה לומר בתוך זמן זה, באותן הימים עצמם אשר תשחיתו, תולידו בנים ובני בנים כמנהג העולם ונושנתם בארץ, ועל ידי זה תטעו לומר לו חפץ ה' להמיתכם כולי האי לא שתקו, והרי אנו מולידים כמנהג העולם ויושבים על הארץ ימים רבים, ואם כן ודאי אין בנו אשמה.

על זה אמר 'העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ', כי ממדת השם יתברך שלא להביא צרות תכופות זו לזו, כמו שלמדו במדרש [בראשית רבה עה, ג] מן פסוק 'ורוח תשימו בין עדר לעדר' [בראשית לב, טז], וזה דווקא בזמן שהוא נפרע תיכף בלא הרחבת זמן, אבל אם הקדוש ברוך הוא מאריך אפו זמן רב, אז באחרית הימים הוא מביא צרות צרות זו לזו ותכופות וצרה אל אחותה נגשת, וכן היה בבית ראשון שהיו עובדים עבודה זרה זמן רב מימות ירבעם, ואף על פי כן האריך להם אפו, ומה שנאמר [דברים יא, יז] 'ואבדתם מהרה וגו', ושם פירש רש"י 'לא אתן לכם ארבה', וכן כאן נאמר 'כי אבד תאבדון מהר', אלא ודאי שענין מהירות זה נאמר על הצרות שיהיו בסוף, תכופות במהירות בזו אחר זו.

ויש לי סיוע על פירוש זה. ממה שמסיק בילקוט פרשת עקב [תתסג] בפסוק 'ואבדתם מהרה', גולה אחר גולה גלו בשבע ליהויקים ושמונה לנבוכדנצר, גלו בשמונה עשרה וכו', וענין מהירות זה נרמז יפה בפסוק זה, 'כי אבוד תאבדון' כפל הלשון מורה על איבוד אחר איבוד שיהיה מעל הארץ, ואחר האיבוד לא תאריכון ימים עליה, 'כי השמד תשמדון', רצה לומר לא תאריכון ימים בין איבוד להשמדה, אלא יהיו תכופות, והשמדה יש בה יותר כליון מבאיבוד, וכן נאמר [ישעיה ח, כג] 'והאחרון הכביד'.

וזה פירוש יקר לתרץ בו המהירות הנאמר כאן והרי האריך להם הקדוש ברוך הוא זמן רב, אלא שהוא נאמר על התכופות איבוד אחר איבוד והשמדה אחר השמדה, ובין איבוד להשמדה גם כן לא תאריכון ימים.

המשך - סוד עי"ן דל"ת רבתי - שמע ישראל

ולזה באה בפסוק האות 'ע' של 'שמע' והאות 'דל"ת' של 'אחד' רבתי, ונעשה מילת 'עד', רמז למה שנאמר [ישעיה סב, ז] 'עד יכונן ועד ישים ירושלים תהלה בארץ', וכתוב [שם פסוק א] 'עד יצא כנוגה צדקה', ובאותו הזמן יתקיים שיהיה ה' אחד בפי כל האומות.

או 'העי"ן' רבתי רמז למה שנאמר [ישעיה נב, ח] 'כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון', וה'דל"ת' רבתי רמז למה שנאמר [ישעיה כו, ב] 'פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים'.

גם ה'ע' וה'ד' הוא מלת 'דע', והוא רמז למה שנאמר [דברי הימים א כה, ט] 'דע אלהי אביך ועבדיהו וגו', והוא רמז לדיעת אחדותו, ואז יעבוד אותו באהבה, וזהו שאמר 'ואהבת את ה' וגו'. גם 'עד' הוא לשון 'נצח', כמו 'לעולם ועד', להורות שהוא ואחדותו נצחי בכל הזמנים, ואחר שהזכיר אחדותו אמר 'ואהבת את ה', ביאר סדר עבודתו שנעבדהו בכל נפשינו כי האדם כלול משלוש נפשות, טבעי, חיוני, שכלי,

וזהו שאמר 'בכל לבבך' הוא נפש החיוני, שמושכנה בלב, שהוא השולח חיים לכל הגוף. 'ובכל נפשך' הוא נפש השכלית, הנקראת נפש, שהוא אחד מחמשה שמות שיש לנשמה, 'ובכל מאדך' זה הממון, והוא קנין הנפש הטבעית המשתדלת אחר קנינים אלו.

המעוניינים לתרום להוצאות העלון

יפנו לכתובת המייל - kliyakar2@gmail.com